

Hunyadi fegyvertársa: Dâwûd – Ćelebi

A XV. század török elleni harcaiban érdekelt uralkodók udvarai gyakran váltak trónkövetelő szultánfiak menedékévé. Számos kalandor, szélhámos, szerencselovag volt ezek között, de olyan is akadt bőven, aki valóban részese volt a törökök belső trónviszályainak, s vereséget szenvedve, gyakran megnyomorítva érkezett valamelyik nyugati uralkodóhoz.

Ez utóbbiak sorába tartozott „a törökök vak császára” (HO 1: 352, 384-389), akiről bizonyos források alapján egyesek azt állítják, hogy neve Murad volt (HO 1: 358, 386, Ráth 414), mások, hogy Szavcsi (Sawdĵi) – I. Murad fia –, illetve az ő (genealogiákból nem ismert) gyermeke lehetett (Darkó 2: 131; Danişmend 68-69; Uzunçarsili 448; Colin 32, 140, 281, illetve Babinger 330), megint mások szerint I. Bajezid fia, Szulejmán rejtőzik e megnevezés mögött (vö. ZsO 2/2: 477; CHC 259), de lehet, hogy I. Mehmed egyik fia ő (Iorga 1908: 327, 354), akit olykor Musztafának neveznek a históriák írói (Katona 761-762; Miskolczi 575; Stachon 109; RB 36).

Tér és idő hiányában nem részletezve, mi a legutolsóként említett variációt fogadjuk el. A „törökök vak császáranak” Musztafát tartjuk, aki Himid-ili kormányzójaként fellázadt testvére, II. Murad ellen, de vereséget szenvedett, és – másfél, két évszázaddal későbbi lejegyzések szerint – megvakítva Nicea mellett 1423-ban felakasztották egy fára (Thury Sz. 842). Az akasztás említése valószínűleg megalapozatlan analógia: egy másik Musztafa – I. Bajezid fia – történetéből emelhetjük át összezavarva a szereplőket. A nevezett „vak császár” fia Lengyelországban támogatásért kilincselve, magát Musztafa fiának mondja, leánya pedig végrendeletében azt állítja, hogy [II. ?] „Murad bég, a törökök Oszmán-házból származó néhai szultánja testvérenek a leánya” (Katona 761; HO 1: 375). Ha pedig valaki, akkor ők tudhatták, kinek a gyermekei.

Kevés a valószínűsége, ugyanis az alábbi tiszteleti címet a források sohasem említik együtt a névvel, de azért nem zárható teljesen ki, hogy azon „Cselebik” egyike, akik a Yildirim Bajezid bukását követő hatalmi harcok idején felbukkannak, s némelyik Zsigmond királlyal is kapcsolatot teremt, Perényi Imre és társai vagy a raguzai kereskedők segítségével. (Vö. RO 123-124, 171-172, 195, 250-251, 260-261; ZsO 2/2: 5571, 5584, 6078, 6209, 7599, 7641, 7835, 7880. sz. illetve ZsO 3: 120. stb.) Biztosan csak 1423-ban azonosítható, mint vesztes trónkövetelő. Talán igazuk van azoknak, akik úgy gondolják, hogy az 1431. évi nagy pestisjárvány nyújtotta

lehetőséggel élve szökött meg száműzetése helyéről, s érkezett korábbi támogatójának, Zsigmondnak az udvarába (Salamon 246) családjával. Ágnes nevű, feltehetően görög származású nejevel, fiaival – Szavcsival [?] és Dauddal –, illetve leányával, akit később Katalin névre kereszteltek (HO 1: 384). Többszöri ideiglenes elhelyezés után Zsigmond egyetértésével végül a pesti Széna téren álló úgynevezett Bencsik-házban nyertek állandó ott-hont (HO 1: 328-330, 354, 373, 380-393; Salamon 246-256). A „vak császár” azonban hamarosan elhalálozott, mert az adományozás már felesége és gyermekei számára történt. Bár a kb. 400 lovaskatonával rendelkező törököt a husziták elleni harc ürügyével telepítik be (Iorga 1899. 274; uő. 1908. 416; Babinger 330), aligha vitatható, hogy valójában a család férfi tagjai Zsigmond törökellenes terveinek lehettek kulcsfigurái. E fiúk közül az idősebb csak rövid ideig élhetett Magyarországon, valószínűleg Bizáncba ment, s legkésőbb a város elestekor halt hősi halált, vagy menekül-
tében megölték (Babinger 331).

A kisebbik fiú, Daud Cselebi (Dāwūd-Čelebi) először 1432-ben jelenik meg Alexandru havasalföldi vajda környezetében, hogy egy esetleges török elleni akcióban szerepet vállaljon (Iorga 1908. 416; DTR 1: 49-52; Babinger 332-333). Szállásul kapott birtokait is a délebbi országrészben, Kunszállásos és Szenteltegyházán találjuk (HO 5: 227-229; Thury Sz. 840-841). Ez időtől minden jelentősebb törökellenes megmozdulásnál jelen van (Miskolczi 575): raguzaiak szállítják gályáikon csapatát 1436-ban Zenggből (Senj) az albánok megsegítésére (RO 396-400), 1439-ben ott lel-
jük Albert honvédő hadában nyereg- és hópénzzel el nem látva (Z 8: 370-372; Z 9: 1), 1441-ben ismét Dalmáciában fordul meg, kapcsolatban áll István hercegovinai fejedelemmel, de időzik Raguzában (Dubrovnik) és Szebenikóban (Šibenik) is (Babinger 333). Valószínűleg részt vett Hunyadi következő éveken végrehajtott hadivállalkozásaiban is, hiszen ekkoriban már elkötelezett híve lehetett az egyre jelentősebb hírnévvel övezett hadve-
zérnek.

A várnai csatából menekülve – míg itthon holt hírért keltették – egy gályán Bizáncba hajózott a flottaparancsnok, Walerand de Wavrin állítása szerint (Iorga 1927; Babinger 334). Itt találkozhatótt bátyjával is. Később a magyarok a burgundi Vasque lovag közbenjárásával kívánják kieszközölni a bazileusztól, hogy Szavcsi (Saussy) herceget, [II.] Murád szultán testvé-
rének a fiát, engedje Magyarországra jönni (Miskolczi 575). Bizonytalán azért, mert Szavcsi volt a rangidős, így nagyobb esélye lehetett trónkövet-
lőként is. (Bizánc nyilván ezért ragaszkodott hozzá.) Ugyanakkor nem lehetetlen, hogy éppen rá utalva nevezik később Daudot „Szavcsihoz tartozó töröknek” (Saugevicus Teucer), aki egy 1447. szeptember 1-jén kelt raguzai jelentés szerint korábban Albániában és Görögországban időzött, de pillanatnyilag, „nem tudhatni, mi célból és mily tervvel”, a helyileg ille-
téken uralkodó pénzén tengetve napjait, Korfu (Kérkira) szigetén tartó-
kodik (RO 466-467). A cél hamarosan kiderült.

Daud Cselebi ott van Hunyadi oldalán 1448-ban a szerencsétlen ki menetelű rigómezei ütközetben, ahol az első nap véres összecsapásai után tartott haditanácsban éppen ő javasolta a fővezérnek, hogy az éj leple alatt vonják előre a tűzérseget, s mérjenek meglepetésszerű csapást a janicsárok táborára. A terv jó volt, de a törökök a vártnál gyorsabban rendezték sorukat, ellentámadást indítottak, s túlerejük lassan elnyomta a magyar sereget (Darkó I: 131-132; Iorga 1908. 452). Daud feltehetőleg ép bórral el tudott menekülni a csatamezőről. [Nem így Szilágyi és Hajmási, akik török fogásba estek, és – egy szendrői lantos kései előadása szerint – csak „a török császárnak szép leánya” szöktette meg őket börtönükből (RMKT 7/6:169-174). Sokan úgy vélik, hogy ez a szerelem, amely az ének alapját képezhette, korábbi keltű és hazai, a leány pedig nem más, mint „Császár Kata”, a két nevezett hős határbírtokosa, Daud Cselebi húga (Thury ItK. 293-306).]

Az elkövetkező években elcsendesültek a fegyverek. Hirtelen megváltozott azonban a helyzet 1451-ben, ugyanis február 9-én meghalt II. Murad szultán. Daud Cselebi úgy érezte, elérkezett az ő ideje. Am a trónra lépő új szultánhoz, II. Mehmedhez, egymás után érkeztek a hatalmát elismerő és üdvözlő követségek Bizáncból, Genovából, Raguzából, Galatából, Khioszról, Mithylenéről, Máltáról, a Havasalföldről stb., sőt a hazai belső erőviszonyok kényszeréből Hunyadi kormányzó diplomatái is megjelentek ott három évi békét kérve. Így nem maradt más választása a makacs trónkövetelőnek, Lengyelországba ment, s II. Kázmér királytól kért terveihez támogatást, aki sem pénzt, sem segítőket nem tagadott meg tőle, de a vállalkozás így sem vezetett eredményre. Daud reményét veszítve tért vissza – Lengyelországon át – Magyarországra (Katona 761-762), ám terveit fel nem adta.

Úgy tűnik, ezt követően Bizáncba ment, de a város elestekor – 1453. május 29-én – ismét menekülni kényszerült. Bátyjáról feltehető, hogy ekkor halt hősi halált vagy – más híradás szerint – szerzetesi csuhában próbált egy hajón megszökni, de görög kisérijé elárulta őt, a hajó kapitánya pedig fejét vétette (Babinger 331).

Daud ugyanezen év őszén útját Velence felé vette, amely megrettenve a török óriási diadalától és földközi-tengeri érdekeltégeit féltve, benne is illúziót kelthetett, hogy tervei támogatásra találjanak. Megtört egészséggel érkezett Sacilébe, ahol Periculi mester özvegyének, Katalin asszonynak Kölyümalom utcai házában megszállva, állapota rosszabbra fordult, s közeledni érezvén halálát, december 30-án a helyi polgárok egy csoportja előtt végrendelkezett. Szavait egyik famulusa, a magyar származású János tolmácsolta. Minden ingó és ingatlan javait anyjára, Ágnes asszonyra, és húgára (itt tévesen feleségét említik), Katalinra hagyta, porhüvelyét – „lévén már keresztény” – a helyi Szent Miklós templomban kívánta eltemettetni, készpénzéből pedig alamizsnálkodásra is szánt.

Az 1454. esztendőben január első napjaiban halt meg, mert 13-án már a helyben fellelhető hagyatékát – amely mindössze néhány ruhából, köpenyből, kaftánból, süvegből, két (ima)szőnyegből, egy török kardból, öt lóból és némi készpénzből állt – leltárba veszik. Temetéséről familiárisai, az albán Valms, a magyar János és György, gondoskodtak s hajtották végre rendelkezéseit: alamizsnát osztottak pénzéből, s az említett egyháznak adományozták lovát is lelkiüdvéért (Babinger 335-338). [Érdekes, hogy e dokumentumban is hivatkoznak rokonára, Murad (Hacmereth) szultánra, de a rokonsági fok megjelölése nélkül. Talán így tapadt később apja, Musztafa emlékéhez is testvéréről a Murad név.]

Elárvult hűgát, akinek időközben anyja is elhalhatott, Hunyadi János férjhez adta egyik, talán török eredetű familiárisához, Salgói Török Pálhoz, majd ennek halála után (legkésőbb 1459-ben) hozzáment Gesztely Nagy Jánoshoz, egy másik volt Hunyadi-familiárishoz. A szállásául szolgáló Bencsik-házért, bár felét férje örökadományként nyerte, a másik felét pedig pénzért megváltották, egész életében pereskedni kényszerült. Végrendeletében vagyonát fele részben férjére, fele részben unokaöccsére, „Orchan beg”-re, [II.] Murad szultán fiára hagyta, aki azonban – bár az örökhatyó nem tudhatta – ezt már nem érte meg (HO 1: 393). Katalinnal kihalt a „törökök vak császáranak” számkivetett családja, mely üldöztetésekor hazánkban talált otthonra, s itt szövögethették tagjai álmaikat csillaguk újbóli felemelkedésében reménykedve majd az egész XV. századon át.

IRODALOM

- BABINGER, Franz: *Dâwûd-Çelebi, ein osmanischer Thronwerber des 15. Jahrhunderts*. [= *Aufsätze und Abhandlungen zur Geschichte Südosteuropas und der Levante*. (v. - -), München, 1962. 329-339.]
- CHC = THUROCZ, Johannes de: *Chronica Hungarorum. II. Commentarii /2. Ab anno 1301 usque ad annum 1487./* (red. MÁLYUSZ, Elemér-KRISTÓ, Julius), Budapest, 1988.
- COLIN, Imber: *The Ottoman Empire, 1300-1481*. Istanbul, 1990.
- DANIŞMEND, İsmail Hami: *Izahli Tarihi Kronolojisi*. Istanbul, 1971.
- DARKÓ, Eugenius: *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes*. (ed. - -) I-II., Budapest, 1922-1927.
- DTR = BOGDAN, Ion: *Documente privitoare la relațiile Țării Românești cu Brașovul și cu Țara Ungurească în secolul XV și XVI*. (ed. - -), I. /1413-1508/, București, 1905.
- HO = *Hazai okmánytár*, (ed. NAGY I.-PÁUR I.-RÁTH K.-VÉGH D.) I-VIII. Győr-Budapest, 1865-1891.

- IORGA, Nicolae: *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*. II. Paris, 1899.
- IORGA, Nicolae: *Geschichte des Osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*. I. Gotha, 1908.
- IORGA, Nicolae: *La Campagne des croisés sur le Danube (1445)*. Paris, 1927.
- KATONA, Stephanus: *Historia critica regum Hungariae stirpis mixtae*. Tom. 3. Vol. 13. Pestini, 1790.
- MISKOLCZY Gyula: *Hunyadi János török hadjáratai*. Hadtörténelmi Közlemények, 14/1913/. 347-369, 545-553.
- RÁTH Károly: *Az Oszmán uralkodó-ház egy ága Magyarországon*. Magyar Akadémiai Értesítő, 4/1863/. 407-416.
- RB = *Rozbiór Krytyczny Annalium Jana Długosza z lat 1445-1480*. (Ed. GAVEDA, St.–PIERADZKA, K.–RADZISZEWSKA, J. – pod kier. J. DĄBROWSKA), II. Wrocław–Warsawa–Kraków, 1965.
- RMKT = *Régi magyar költők tára*. VII. Tizenhatodik századi magyar költők művei 6. /1560-1566/. (Szerk. SZILÁDY Áron), Budapest, 1912.
- RO = *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára*, (ed. GLEICH J.–THALLÓCZY L.) Budapest, 1887.
- SALAMON Ferencz: *Budapest története*. III. Budapest, 1885.
- STACHOŃ, B.: *Polska wobec weneckich projektów wycieczki Persów i Tatarów przeciw Turcji w II. połowie XV w*. Lwów, 1929.
- THURY József: *Ki volt a „vak török császár”?* Századok, 27/1893/. 839-849.
- THURY József: *Szilágyi és Hajmási históriája*. Irodalomtörténeti Közlemények, 3/1893/. 293-306.
- UZUNÇARSILI, Ismail Hakkı: *Osmanlı Tarihi*. I. Ankara, 1988.
- Z = *A Zichy és Vásónkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*, (ed. NAGY Imre – NAGY Iván–KAMMERER E.–LUKCSICS P.–VÉGHÉLY D.) I–XII. Pest-Budapest, 1871–1931.
- ZsO = *Zsigmondkori Oklevéltár I–II*. (Ed. MÁLYUSZ Elemér) Budapest, 1951–1958.; III. (ed. BORSA Iván), Budapest, 1993.
- Mindez bővebben a szerző *Röske község története a IX. század közepétől a Mohácsi vészig*. [= *Röske története*, (szerk. PÉTER László), Röske, 1994.] című tanulmányában.